

Onder d'n Kroezeboom

Kwartaaluitgave van de Historische Vereniging Old Reurle

Jaargang 2009, nr. 3 (september 2009)

Van de voorzitter

De vakanties zitten er weer bijna op. Hopelijk heeft iedereen goed weer getroffen en is weer heelhuids thuis gekomen. De activiteiten binnen onze vereniging zijn zoveel mogelijk door gegaan, zoals de werkzaamheden bij Anny Cactus. De cactusoase van Anny en Bert heeft met medewerking van Ina Hummelink een prachtige brochure uitgebracht. Verder is het 'Terug in de tijd'-spel bedacht, waarbij het de bedoeling is om van oude gebruiksvoorwerpen de juiste benaming in het dialect te raden. We nodigen iedereen uit om zijn en haar kennis te testen aan de hand van dit spel. Bert Kettelerij en Henk Klein Brinke zijn samen bezig geweest om de bezoekers nog beter te informeren en uitleg te geven over de landbouwwerktuigen die staan opgesteld. Met name het hoe en waarvoor ze vroeger werden gebruikt.

Op 12 juli hebben Bert Kettelerij en Arjen van Gijssel een interview gegeven op Radio Berkelland FM over respectievelijk de Historische Vereniging 'Ols Reurle' en de Canon van Ruurlo, waarin de hoofdpunten van de Ruurlose geschiedenis zijn samengebondeld.

Leo Besselink en ondergetekende hebben bij Zand en Grind Exploitatiemaatschappij 'Netterden' een grote veldkei gehaald, om deze bij de Kroezeboom te plaatsen met informatie over deze historische boom. Verder is er contact geweest met de besturen van andere historische verenigingen binnen Berkelland. Dit zal nog een vervolg krijgen.

Jan Scholten is bezig om alle waardevolle bezienswaardigheden in Ruurlo in kaart te brengen en deze trachten te behouden voor

latere generaties. Op dit moment zijn we samen met Muziekvereniging 'Sophia's Lust' in gesprek met de gemeente Berkelland over de zorg voor de Muziekkoepeel aan de Domineesteeg.

Jannie Schepers en Ina Hummelink hebben inmiddels de invulling van de thema-avonden gedurende de wintermaanden zo goed als rond. Als vanouds vinden de lezingen plaats op de tweede woensdagavond in de maand, al is er over de exacte locatie nog onduidelijkheid vanwege de sluiting van de Luifel. Om die reden vindt de eerste lezing op 14 oktober in ieder geval plaats bij De Bundeling.

Uw voorzitter a.i.
Jaap Holtslag.

Oude werktuigen

Fam. H. Meuleveld, Doornenbrink 1a, Ruurlo: handschaven, koolmes en handgereedschap.

Fam. Ruiterkamp, Westerberg 35, Lochem: unster (weeginstrument), kinderledikant, vossenklem, slijpmachine (voor messen van een maaimachine), korenmolen (van hout).
Fam. J.W. Oonk, Hallerweg 2a, Ruurlo: paardentuig, handmoffen (aan het fietsenstuur).

Fam. E Kamperman, Vrochterdijk 11, Barchem: Bernhardbenzinemotor (gebruikt voor de aandrijving van de vacuümpomp van de melkmachines).

J. Lijftogt, Hengeloseweg 8, Ruurlo: staartploeg met houten wielen (merk ENS 4).

H.J. Wezinkhof, Hillebrandsweg 2, Ruurlo: transportfiets.

H.J. Halfman, Berenpassteeg 3, Ruurlo: kuikenkunstmoeder, petroleumlamp, trekkar voor twee melkbussen, beddengoed (voor kinderledikant).

H.Bruiel, Vellerdijk 3, Ruurlo: koolmes.

W. Waarlo, Talmastraat 6, Zelhem: trekkemes, weertstripper (om de bast van wilgenhout te halen dat werd gebruikt voor het maken van gevlochten manden), bijenkorf, spaarpot (van ijzer).

Winterprogramma 2008-2009

14 oktober 2009, 20.00 uur

Arjen van Gijssel en Erik Jan Holleman:
‘The making of Jonker Joost & de Legende van de Kattenbelt’.

Let wel: deze lezing vindt plaats bij De Bundeling, 't Rikkelder 101.

11 november, 2009

Jan Berends: Tussen Baumberge en het Teutoburgerwald.

Informatie over de locatie volgt nog.

9 december, 2009

Informatie over inhoud en locatie volgt nog.

Kopij

De sluitingsdatum betreffende kopij voor de eerstvolgende Onder d'n Kroezeboom is

1 november 2009.

Voor de redactieadressen kunt u terecht in de colofon achterin dit blad.

De Kroezeboom als inspiratiebron

Van Katinka Hanselman, van oorsprong afkomstig uit Lichtenvoorde, kregen we onderstaande illustratie met gedicht. Katinka studeert aan de kunstacademie in Breda en heeft voor een opdracht de Kroezeboom in Ruurlo gekozen als onderwerp. Katinka schrijft als toelichting: ‘Het gedicht gaat over de geschiedenis van de boom, namelijk waar de boom allemaal voor gediend heeft. In het eerste stukje: de bankjes om de boom heen, waar iedereen elkaars verhaal vertelde. In het tweede stukje: als de begrafenisstoet de boom passeerde, begonnen de klokken te luiden. In het derde stukje: de boom als een grensteken. Ook lees je in elk stukje een aantal zinnetjes die gaat over de boom van nu. Een aantal kenmerken.’ Onze hartelijke dank en we hopen dat Ruurlo en de Kroezeboom nog veel mensen zal inspireren.

*De kroezeboom als een symbolische boom.
Luisterend aan de Borculoseweg,
Luisterend naar wat ik zeg.
Net als vroeger als plaatsvervangende krant,
Mensen op bankjes langs de kant.
Voor velen al lang een toekomstdroom.*

*Jakken gekromd en in een hoek.
Wachtende op de stoet die komen gaat,
En straks de klok weer luiden laat.
En stille getuige met robuuste indruk,
Voor Ruurlo een echt pronkstuk.
Nog steeds goed voor veel bezoek.*

*Gegroefde schors en littekens volop.
Verdelend de akker netjes in twee,
Lang voor het vertijzen van Julianaplein met café.
Acht stammen steken statig in de lucht,
Laten zich vertroeten door geen enkele zucht.
De kroezeboom als symbool nonstop.*

Onderhoud aan ‘De Lane’

Een ieder die dit voorjaar over de Vordenseweg heeft gereden is het ongetwijfeld opgevallen dat er een aantal grote stammen lagen. Deze stammen waren afkomstig van de eikenlaan die hier staat. Old Reurle, begaan met dit stukje cultuurhistorische waarde, heeft navraag gedaan bij de eigenaar.

Jan Scholten

Een stukje geschiedenis: De lange eikenlaan was vanouds een zichtlaan van kasteel Ruurlo. De laan bestaat uit een dubbele rij zomereiken over een lengte van 750 meter langs de Vordenseweg tussen het dorp en het kasteel Ruurlo. De laan is in de eerste helft van de 19de eeuw aangelegd. Het Gelders Landschap, is sedert 1957 eigenaar van de bermen en bomen in deze laan. Omstreeks 1955 was de toenmalige eigenaar van plan de bomen te kappen om het hout te verkopen. Om de prachtige laan hiervoor te behoeden werd het geheel aangekocht in 1957.

Het Gelders landschap heeft als doelstelling deze laan in stand te houden. Regelmatig worden de bomen gecontroleerd en als ze gevaar zouden kunnen gaan opleveren, wordt er onderhoud gepleegd. De vitaliteit van de bomen is er de laatste jaren

niet beter op geworden vanwege de ouderdom en her en der zijn er al bomen weggevallen. Aanplant van jonge bomen op de opengevallen plekken is niet mogelijk. De kans dat de jonge aanplant overleeft is minimaal. De wortels van de grote, volwassen bomen nemen te veel vocht weg waardoor de kans op overleven te klein is. Verjongen heeft alleen zin als uiteindelijk de gehele laan gerooid wordt en volledige nieuwe aanplant een kans krijgt.

Dit heeft uiteraard een groot effect op de directe omgeving, waardoor deze ingreep zoveel mogelijk uitgesteld wordt. Tot die tijd wordt er periodiek onderhoud gedaan. Een jaar of 10 geleden is er groot onderhoud gepleegd, en is van de meeste bomen de kroon verwijderd. De jongste zomerstorm is fataal geworden voor exemplaren bij de spoorwegovergang. In de herfst/winter van 2008/2009 zijn enkele ziek / dode exemplaren geveld. Deze vormden een te groot gevaar voor de omgeving. Een opmerkelijk exemplaar, een overblijfsel van een storm van enkele jaren geleden, is een stam van een meter of vijf tegenover het plantsoen aan de Groenloseweg. Dat deze dode stam er nog staat, heeft te maken met het feit dat er zich hierin kraaien en vleermuizen hadden verschanst. Deze eik staat dus nog steeds fier overeind tussen zijn grote broers en zussen.

Naar het ‘Land van Maas en Waal’

Er wonen al lang geen ridders en jonkvrouwen meer. En overstromingen worden grotendeels door dijken voorkomen. Maar toch is er nog veel van het verleden te herkennen in het Land van Maas en Waal. Tijdens het jaarlijkse uitstapje van Old Reurle onder leiding van Jan Berends mochten we hiervan proeven – en het smaakte goed!

Willy Braakhkke

Op 14 mei vertrokken we richting Arnhem naar Bemmelen waar Jan ons uit de bus wees op kasteel ‘Kinkelenburg’. Tussen 1200 en 1400 werd hier op een laag gedeelte van Bemmelen een ommuurd eiland gemaakt, omgeven door grachten. Op dit eiland bouwde men een zware stenen woontoren als verdedigbaar fort. Volgens de oudste vermelding werd ‘Dat huys to Bemmelen’ in 1403 bewoond. In de loop der eeuwen vonden er diverse verbouwingen plaats. De macht van de adel verdween rond 1800. Het kasteel werd door rijke particulieren verbouwd tot villa. Na de 2^e W.O. kwam het kapot geschoten gebouw in handen van de gemeente. In 1954 was de restauratie gereed. Het wordt sindsdien gebruikt als raadhuis. De trouwzaal is het pronkstuk. Waar de naam Kinkelenburg, voor het eerst genoemd in 1681, vandaan komt is niet bekend.

Ewijk

Via klaverbladlussen en filerijden komen we over de Waalbrug in Ewijk waar we voor de verandering vandaag maar eens koffie gaan drinken in ‘t Spijcker van slot Doddendael, dit doe je tenslotte ook niet elke dag. We waren echt aan koffie toe en kregen er gebak naar keuze bij! Hierna konden we op eigen gelegenheid een rondgang door het mooi gerestaureerde, wit gepleisterde slot maken. Het is waarschijnlijk vernoemd naar de lisdodden die rijkelijk in de drassige omgeving voorkwamen. Het wordt voor het eerst genoemd in 1332. Het werd beschreven als ‘borch, huys ende hoff tot Ewic’. Van 1526

tot 1528 was het een vesting van Karel van Gelre.

Het slot is twee maal door brand verwoest en telkens weer door de fam. Van Stepradt hersteld. De slotkelder is als schuilkerk in gebruik geweest toen de katholieke erediensden verboden werden. Sinds 1714 is het niet meer bewoond door de adel.

Begin jaren 1970 kocht Herman Braam het slot en nu kun je er terecht voor bedrijfs- en themafeesten. Er is een huwelijkslocatie in de ridderzaal, een receptie is mogelijk in het Arsenaal. Na nog een blik op de prachtige gracht, vertrekken we via de mooie eiken oprijlaan via Winsum-Bergharen en Hernen naar Batenburg.

Batenburg

In het land van Maas en Waal ligt ook het schilderachtige middeleeuwse stadje Batenburg met ongeveer 600 inwoners. Het is het oudste stadje van Gelderland en is nooit verwoest geweest. Vanaf de middeleeuwen stond hier een versterking langs de Maas. Deze werd in een latere periode vervangen door een ringvormige woonburcht, door een gracht omgeven, bewoond door de Heren van Batenburg. In de loop der tijd werd de burcht vele malen ingenomen en verwoest, onder andere in 1503 door Hertog Karel van Gelre en tijdens de 80-jarige oorlog door de Spanjaarden. Door de graven van Horne werd de burcht weer herbouwd op de oude grondslagen van rond 1600. Uitspraak van een graaf van Horne: ‘God is mijn hoorn, baat is mijn burcht’. Volgens beschrijvingen uit

de 17^e eeuw was het de mooiste burcht van Gelderland.

In 1795 werd door de Fransen een deel van het kasteel in brand gestoken. De Duitse vorst van Bentheim had het in 1701 gekocht, maar liet het niet herbouwen. Door de jaren heen veranderde het tot een ruïne. Omwonenden hebben vervolgens stenen en andere materialen geplunderd voor eigen gebruik. Daardoor is de donjon ineenge-

zakt. In 1953 werd de ruïne voor fl. 1,- overgedragen aan de stichting 'Vrienden der Gelderse Kastelen'. Er zijn herstelwerkzaamheden uit gevoerd om verder verval tegen te gaan. Hierbij is een gedeelte van de begroeiing bewust gehandhaafd. Op de binnenplaats groeien verschillende bijzondere plantensoorten zoals wilde rozen, nachtsilene en slangenkruid, maar ook kweeperen.

Slot Doddendaal in Ewijk te midden van het fraaie voorjaarsgroen. Het slot wordt voor het eerst genoemd in 1332, van 1526 tot 1528 was het een vesting van Karel van Gelre

De monumenten van Batenburg

Eerst bezoeken we de Ned. Herv.-kerk, genaamd 'Oude of St. Victor', gebouwd in neogotische stijl. De koster vertelt ons de geschiedenis van de kerk. In 1600 vond Prins Maurits het nodig om de toenmalige kerk in puin te laten schieten. In 1608 nam de Hervormde Gemeente het gebruik van de kerk over. De kerk werd weer opgebouwd, maar priesterkoor en noorderkapel werden weggelaten, zodat de kerk een stuk korter werd. Er staan nog koorhekken langs de achterwand.

Zeer bezienswaardig zijn de rouwborden (die je bijna nergens meer ziet) ter nagedachtenis aan de leden van de families Bronkhorst-Batenburg, Horne en Bentheim-Steinfurt, die allen op de burcht gewoond hebben. Ook is er nog een grafzerk van Gijsbrecht van Bronkhorst-Batenburg uit 1429. De doden die in de kerk waren begraven zijn later buiten herbegraven. De

lambrisering is gemaakt van oude kerkbanken. De avondmaalstafel gemaakt van de klokkenstoel, de poten ervan zien er uit als gestileerde klokken. De preekstoel is een juweeltje met kwabornamenten. Het orgel is gemaakt door Willem Krane. Het doopvont dateert van rond 1200. In de 2^e W.O. werden door de koster joden in de kerk en het kosterhuis verstoep.

Na deze bijzondere kerk met een prachtige oude rode beuk ervoor wandelden we door het stadje met oude huizen, waaronder 'De custerie', de kosterij van de kerk en van circa 1550 tot 1835 tevens school. Vanouds was de koster voorlezer, voorzanger en schoolmeester. Het heeft een 17^e-eeuws voorhuis en een 19^e-eeuws achterhuis. Vervolgens kwamen we langs het huis 'Die Munte'. Tussen 1351 en 1622 werden in dit gebouw in drie afzonderlijke perioden Batenburgse munten geslagen. Batenburg had in deze perioden een eigen munt-

slag. Door de hoge goud- en zilveragehaltes ervan kon je er in heel Europa mee betalen. Dit was een inkomstenbron voor de Heer van Batenburg. Maar er werd soms ook mee geknoeid. In 1434 werd de muntmeester wegens valsemunterij veroordeeld tot de doodstraf. Als afschrikwekkend voorbeeld werd hij levend gekookt in een speciaal daarvoor gemaakte koperen ketel. De bewuste ketel hangt aan de muur van 'De Waag' in Deventer. Vanaf 1581 werd de muntslag door de Gelderse Staten verboden, maar werd pas gestaakt in 1622. Het huidige pand dateert uit 1600.

De Blauwe Steen

Ook 'De Blauwe Steen' kwam op onze weg. Aan deze steen werd de doodskist vastgemaakt van degenen die bij het overlijden schulden had. Pas als nabestaanden de schulden hadden voldaan kon de begrafenis plaatsvinden. Ook voor allerlei kleine overtredingen werd er rechtgesproken op de steen. Men kon tegen een beslissing in beroep gaan bij de Heer van Batenburg, die recht sprak voor de brug van de burcht, tussen eeuwenoude lindebomen. Intussen werd het tijd om de uitbaeterij 'De Vierspong' te bezoeken waar de prima verzorgde lunch voor ons klaar stond. Verkwikt en gesterkt wandelden we daarna naar de ruïne, waarbij we eerst langs het Barrièrehuisje uit de 17e eeuw en het ernaast gelegen landarbeidershuisje, dat uit het midden van de 19e eeuw stamt, kwamen. Bij de vroegere toegang tot de burcht staat nog een wit huisje 'Het Tijnshuisje' van een van de borgmannen die onder de kasteelheer diende. Dit gebouwtje uit de tweede helft van de 17^e eeuw was een tol en toegangshuis. Het vormde met een pendan, die is afgebroken, de toegang tot het burchtterrein.

Een steen die vroeger boven de poort was gemetseld vermeldde dat de burcht zou zijn gebouwd in 327 na Chr., op de resten van een Romeinse tempel. Zeker is dat in het midden van de 12^e eeuw de fam. Van Batenburg op deze plek een stenen toren had. Daarna bouwde het geslacht Van Bronk-

horst rond 1300 de eerste stenen ringburcht. Ondanks de vernielingen is de kenmerkende ronde plattegrond altijd gebleven. Het slot Batenburg was met zijn diameter van 54 meter een van de grootste ronde burchten in ons land. De burcht kende zijn gloriejaren aan het einde van de 17^e en het begin van de 18^e eeuw, in de tijd van graaf Johan van Horne en later de vorsten Van Bentheim-Steinfurt. Het imposante gebouw kende toen drie uitspringende halve torens en het poortgebouw. Van de grootste toren, de Bronkhorstertoren, staat nog een redelijk deel overeind.

Hernen

Vervolgens gaan we met de bus terug naar het dorpje Hernen en bezoeken daar kasteel Hernen. Waarschijnlijk is met de bouw ervan rond 1350 met een vierkante houten donjon (een versterkte woontoren) begonnen. Al snel bouwde men aan deze toren een grote ringmuur met kantelen van twee en een halve meter dik. De muur werd zo gebouwd dat er een rechthoekige binnenplaats ontstond. Bovenop de muren waren open weergangen met werp- en schietgaten, daar stonden eens de wachters om het kasteel te bewaken. In de loop van de 15^e en 16^e eeuw raakten de weergangen overdekt toen er woonvertrekken aan de binnenzijde van de ommuring werden gebouwd. Zo ontstonden de vier vleugels van het kasteel. Een wapenstein uit 1555 boven de poort in de oostvleugel markeerde de voltooiing van dit bouwproces. Na 1682 is er niet veel meer verbouwd. Rond 1850 stortte de donjon in en is nooit meer herbouwd. Het kasteel is nooit verwoest of belegerd geweest, zodat een aardige indruk is te krijgen hoe een middeleeuws kasteel er uit moet hebben gezien.

Vroeger was de toegang nog via een ophaalbrug over een gracht, maar die is er niet meer en zo konden wij via een deurtje in de grote poort naar binnen en kwamen toen op de 'burchtplaats'. Via de trap en de deur in de ridderzaal/hoge zaal, ook gebruikt als schuilkerk. Nu worden er Byzantijnse kerkdiensten gehouden.

Links de binnenplaats van kasteel Hernen, via de deur bovenaan de trap komt men in de ridderzaal. Rechts een weergang met schietgat. De bekende tv-serie 'Floris' is hier opgenomen

Er zijn grote spaarbogen te zien die tot de 14^e-eeuwse ommuring behoren. Daarboven zijn vier vensters welke in verbinding staan met de overdekte weergang (zeer apart!). Tijdens de restauratie van 1942 tot 1957 werd een muurtrap gevonden. Via deze trap konden wij op de weergang komen. We zagen de duiventoren en het secreteet, de voorloper van ons toilet. Dat bevindt zich in een uitbouw boven de slotgracht. De uitwerpselen vielen vandaar rechtstreeks in de gracht. We keken ook op de tuin met daarin een mooie roze bloeiende struik, dit zou een pruikenboom zijn. In de kelderverdieping konden we nog iets van een stookplaats en oven zien, hier werd per bootje het voedsel aangevoerd. Ook de slachterij bevond zich in een van de kelders. Ten noordoosten van het kasteel heeft een boer bij toeval de resten van veldovens gevonden, waar de stenen voor het kasteel omstreeks 1400 zijn gemaakt.

Ravenstein

Met de bus gaan we de Maas over naar het oude vestingstadje Ravenstein. Als stichtingsjaar wordt 1300 genoemd. De toenmalige leenman Walraven van Valkenburg liet er een kasteel aan de Maas bouwen om tol op de Maas te kunnen heffen. Rondom het kasteel groeide een nederzetting welke in 1380 stadsrechten verwierf. In 1521 werd de stad van nieuwe wallen, muren, poorten en bastions voorzien. In 1544 moest op bevel van Karel V de vesting

ontmanteld worden. De vestingwerken aan de Maaszijde, de stadspoorten en het kasteel bleven behouden. Tijdens de 80-jarige oorlog krijgen de Staten het recht in de stad een staatsgarnizoen te legeren. Deze moest een tegenwicht vormen tegen de Spanjaarden. Men bouwde voor deze gezinnen een garnizoenskerk, de inmiddels fraai gerestaureerde N.H. kerk. Het huidige Ravenstein heeft nog maar twee stadspoorten. In het centrum staat de ouderwetse stadspomp op de plaats waar vroeger de stads-en brandput heeft gestaan. Ook staat er een fraai 18^e-eeuws patriciershuis. De Garnizoenskerk, gebouwd in 1641, is nu de Hervormde Kerk. Verder een R.K. kerk, de 'Sint Lucia', gebouwd in 1735. Het is een achtkantige koepelkerk in Duitse barokstijl. De enige laatbarokke kerk in Noord-Brabant. Verder is er een stellingkoren molen uit 1857, 'de Nijverheid', met een hoogte van 30 meter. Het stadje heeft nog vele monumentale panden. We hebben door het stadje gewandeld en langs de Maas en daarna onze dorst gelest, waarna we huiswaarts keerden. Jan Berends en Bert Kettelerij, bedankt voor de prettige dag en hopelijk tot volgend jaar. Jan Berends: 'We hebben zo een mooie indruk van de streek rond Maas en Waal gekregen en het nodigt uit om nog eens iets specifiek te gaan bekijken'. Via Emmerich en 's Heerenberg komen weer in ons vertrouwde Ruurlo.

Pikanterie in Ruurlo

Wie meent dat archiefonderzoek een saai tijdverdrijf is voor hoogbejaarden, moet onderstaand verhaal beslist lezen. Je vindt dit pareltje terug in het Streekarchief van Zutphen, verstopt tussen de notulen van de gerespecteerde hervormde predikanten van de classis te Zutphen (archiefnr. 283, nr. 216). Het is een verhaal over een koster in Ruurlo, die zich aan seksuele uitspattingen te buiten ging.

Arjen van Gijssel

In 1748 was Hendrik S. naast koster van de Hervormde Kerk ook onderwijzer en voorzanger in Ruurlo. Een kerkelijk persoon, en als zodanig zeker iemand van aanzien. Een andere notabele was richter Caspar N. Deze twee kregen het met elkaar stevig aan de stok.

Als vrijgezel al had Hendrik verkering gehad met Willemine, dochter van de oude richter A. Ze mochten elkaar echter niet trouwen. Hendrik huwde daarom een ander. Maar vele jaren bleef hij omgang houden met Willemine. Richter Caspar waarschuwde Hendrik daarvan af te zien. Anders zag hij zich genoodzaakt er werk van te maken. S. sloeg die waarschuwing opzichtig in de wind. Sterker nog, het werd erger en erger. Het blijkt dat de geheime afspraakjes met Willemine allang niet meer zo geheim waren. Veel Ruurloërs wisten ervan, het hele dorp gonsde van de geruchten. Hij werd al eens publiekelijk voor ‘hoerenjager’ uitgescholden. De koster ontkende trouwens iedere vorm van overspel of ontuchtigheid.

In het archief van de classis is dit verhaal te reconstrueren uit een wonderlijke bundel getuigenverhoren, opgesteld door bovengenoemde richter Caspar N. Hij is daarbij zeer gedegen te werk gegaan. In een handvol zittingen roept hij een groot aantal lokale getuigen op die hij steeds weer nieuwe, vaak sappige feiten en details wil laten bevestigen. De richter merkt er later in een soort naschrift aan de classis over op dat

het getuigenverhoor bepaald niet soepel verliep. Men voelde zich bedreigd en was beducht om mee te doen in een strijd tussen twee notabelen: de richter en de koster. Zelf wordt het de richter ook lastig gemaakt. Caspar N. meldt dat zijn ramen zijn ingegoooid en dat er vruchtbomen in de tuin zijn kapotgemaakt.

Om te beginnen vraagt de richter twee getuigen om hem te bevestigen dat ze door een gaatje in het venster Hendrik S. in een kamertje op een bed bovenop Willemine hebben zien liggen. De mannen beamen dat dat inmiddels zo’n vijf jaar geleden is, maar dat ze zich nog levendig herinneren dat ze destijds met de vuisten in de mond tegen het lachen hebben staan gluren. Caspar vraagt aan anderen of ze Hendrik in het huis van richter A. en bij de bakker soms een kamertje met Willemine hebben zien gaan. En of ze de koster niet eens stomdronken met de broek open de deur van een opkamertje hebben zien uitstomen. En of hij toch niet in het openbaar onder haar rok had gezeten en in haar borsten had geknepen. Of hij niet in de kroeg met haar had gedanst, vervolgens dronken op het bed was gevallen, met Willemine bovenop zich?

Getuigen zouden met koek en brandewijn zijn omgekocht om vooral niets tegen de kostersvrouw te zeggen. Die had het onvermijdelijk tóch gehoord en had ‘geschreid’. Er zijn ook verhoren over Hendriks verstoring van de zondagsrust met

dans, handgeklap en viool spelen 's nachts bij zijn huis aan de begraafplaats. Beschuldigingen over zijn dromerige gedrag voorin de klas, slapen tijdens de les, te weinig aandacht voor individuele leerlingen. Zelfs een vermeende zwangerschap van Willemine probeert de richter boven tafel te krijgen.

Waren de beschuldigingen allemaal waar en hoe is het met de koster en de richter afgelopen? Uit de stukken die ik aantrof is het helaas niet af te leiden. Misschien iets

voor iemand met veel tijd en rode oortjes om verder uit te diepen?

Je krijgt in ieder geval te doen met de koster. Maar ook met zijn vrouw. En natuurlijk met Willemine. En eigenlijk ook met richter Caspar, die in al zijn waarheidsvinding zelf schade oploopt. Er heerst onrust in het dorp. De spanning is voelbaar. Gek eigenlijk, hoe zoiets 250 jaar na dato nog glashelder in beeld komt. Dankzij die 'saaie' archieven!

=====

Toevallige vondst van merklap uit Ruurlo

Op een kijkdag van het veilinghuis de Atlas in Deventer kwam Mark Slinkman uit Borculo begin dit jaar onderstaande merklap tegen uit 1913 van Maria Johanna Olthuis uit Ruurlo. Hij vond het de moeite waard om er even een foto van te maken en daar zijn wij hem dankbaar voor. De foto van de merklap vindt u op de volgende pagina. Het fraaie rood van de rozen en de andere kleuren moet u er even zelf bij denken. Maria Johanna was de dochter van Antonie Olthuis en Grada Willemina Waarlo en ze was op dat moment 16 of 17 jaar. In 1920 trouwt ze op 23-jarige leeftijd met Gerhard Meulenbrugge uit Hengelo. Als iemand nog meer over haar en/of de merklap kan vertellen dan houden we ons uiteraard zeer aanbevolen.

Hendrik ter Haar: leven en werk van een zestiende eeuwse Ruurlose dichter (2)

Hieronder volgt het tweede deel van de boeiende en weergaloze speurtocht van Peter ten Arve naar het leven en werken van Henricus Harius, ofwel Hendrik ter Haar, de Ruurlose dichter en geleerde die leefde in de tweede helft van de zestiende eeuw. Het artikel is eerder verschenen in het 'Jaarboek van Achterhoek en Liemers' van 2006.

Peter ten Arve

Zijn Westfaalse jaren

Al lijken de algemene volmachten in de jaren 1574 en 1575, zowel verstrekt door Harius, zijn vrouw en zijn schoonmoeder, te duiden op een aanstaand vertrek en klaagt Harius zelf later in zijn gedichten steen en been over de situatie in Zutphen, toch rept hij in zijn geschriften met geen woord over een mogelijk vertrek en over nieuwe kansen elders. Gelet op de tijdstippen waarop de volmachten zijn afgegeven, is het niet aannemelijk dat hij toekomstplannen had in het Westfaalse land en evenmin dat hij op de hoogte was van de hervormingsplannen van Salentin, graaf van Isenburg, voor de eeuwenoude Paderborner Domschool.³⁰

Graaf Salentin, een Duitse keurvorst, was de ongewijde aartsbisschop-regent van Keulen en was van 1574 tot 1577 eveneens bisschop-regent, ook wel administrateur geheten, van het bisdom Paderborn. Hij gold als een bijzonder mens en stond te boek als een bekwaam bestuurder. Geïnspireerd door het Humanisme stond hij een hervorming van de oude Domschool van Paderborn tot een moderne, humanistische en katholieke onderwijsinstelling voor. Voor deze school, die onder zijn naam als Gymnasium Salentinianum bekend is geworden, zocht hij gedegen schoolleiders.³¹ Als rector trekt hij de voormalig rector van de Latijnse school uit Münster, Hermann Kerssenbroch, aan, een man met ervaring en een grote staat van dienst die tevens bekend is met de humanistische uitgangs-

principes in het onderwijs. Kerssenbroch is door zijn geschriften over de Wederdopers in Münster in diskrediet geraakt bij het stadsbestuur aldaar en hij zoekt een nieuwe betrekking. De uitdaging van Paderborn neemt hij met beide handen aan en tegen het einde van het jaar 1575 begint hij daar met zijn nieuwe werkzaamheden. Het is onduidelijk of Harius dan ook al in Paderborn aanwezig is. Voor hem is in ieder geval de betrekking van conrector aan het Gymnasium Salentinianum voorzien.

Harius in Paderborn

Het eerste levensteken van het gezin Harius in Paderborn, dat vergezeld werd door schoonmoeder Anna van Os-Abbinck, was een volmacht van 18 maart 1577.³² Dit lijkt tevens het eerste levensteken van Harius na het vertrek uit Zutphen. De volmacht, verleend voor de richter van Paderborn, werd een maand later door Derck Abbinck, burger van Zutphen, in het gericht van Zutphen gepresenteerd.³³ De volmacht betrof de verkoop en overdracht van een huis te Zutphen.

Tussen het vertrek uit Zutphen, ergens in 1575 of 1576, en de vestiging van Harius in Paderborn, kan een korte periode liggen waarover verder niets bekend is. In het eenvoudigste geval reist Harius eind 1575 naar Paderborn en vangt daar, ongeveer gelijktijdig met de nieuwe rector Kerssenbroch, zijn werkzaamheden aan. Van een eventuele correspondentie tussen Harius, Kerssenbroch en graaf Salentin is geen

spoor gevonden. Een andere mogelijkheid is dat Harius alleen naar Westfalen is afgereisd en dat zijn gezin en schoonmoeder hem later volgden, mogelijk vergezeld door Derck Abbinck.

Harius heeft veel geschreven in de periode dat hij in Paderborn werkt. Als eerste auteur legde hij de topografische gegevens over het Paderborner land vast. De humanist Salentin had grote belangstelling voor oudheden en bijzondere natuurverschijnselen en bestudeerde deze, bij voorkeur tijdens veldonderzoek. Harius vergezelde hem geregeld, legde de bijzonderheden vast en deed verslag van de onderzoeken. Ook schreef hij een gedicht op het huwelijk van graaf Salentin.

Dit huwelijk luidde tevens het einde van het Gymnasiun Salentinianum in, want graaf Salentin legde al zijn administratief-kerkelijke functies neer. Zijn opvolger als bisschop-regent van Paderborn was Hendrik, hertog van Saksen-Lauenburg, maar deze had duidelijk minder belangstelling voor onderwijs en het gymnasium. Bij zijn inhuldiging in juli 1578 overhandigde Harius hem nog een kopie van zijn handgeschreven werk over de Paderborner bisschoppen.

In die tijd wordt het Westfaalse land eveneens getroffen door oorlog en geweld, ziektes en de pest en ook hier is de aanwezigheid en opkomst van de Reformatie merkbaar. Harius vindt ook in Paderborn

geen rust noch een goede werkomgeving en verlaat die stad met onbekende bestemming. Het valt te betwijfelen of Harius in Paderborn ooit tevreden of gelukkig is geweest. Zelf schrijft hij in een voorwoord van een van zijn manuscripten dat hij in Paderborn, 'waar hij ver van huis en onder moeilijke omstandigheden zijn brood moet verdienen, zich een banneling voelt'.

Kerssenbroch zal evenmin veel langer in Paderborn blijven. Met Pasen in het jaar 1579 verlaat hij de stad teneinde rector van de Latijnse school in de kleine stad Werl te worden. Van 1582 tot aan zijn dood in 1585 is hij vervolgens rector van de Latijnse school van Osnabrück.

Vertrek uit Paderborn

Wanneer precies en waarheen Harius en zijn gezin vanuit Paderborn vertrekken, is onbekend. Waar hij en zijn gezin de eerste jaren daarna woonden of verbleven, kan op basis van zijn *Tristia*, die gedateerd kan worden in 1583, wel worden vermoed. Zo noemt hij daarin Dülmen, een plaats waar geen zinnig mens om mee te praten zou wonen, en Borken waar hij vanwege een verstuurde enkel noodgedwongen een tijdje moest verblijven. Waarschijnlijk is hij ook van tijd tot tijd in Gelderland op bezoek geweest, gezien de vermelding van Lochem in verband met het beleg en het sneuvelen van legeraanvoerder Jacob, heer van Bronckhorst, een gebeurtenis die in 1582 plaatsvond, en van Bronckhorst, dat in 1582 belegerd en ingenomen wordt en waar Harius tijdelijk gevangen wordt genomen. Belangrijker lijken de veelvuldige vermelding van Keulen en zeker ook van Dortmund. Niet voor niets zijn verschillende gedichten opgedragen aan inwoners en leden van de magistraat aldaar. In beide plaatsen zouden daarna, in 1585, werken van hem worden gedrukt en uitgegeven.

Verblijfplaats onbekend

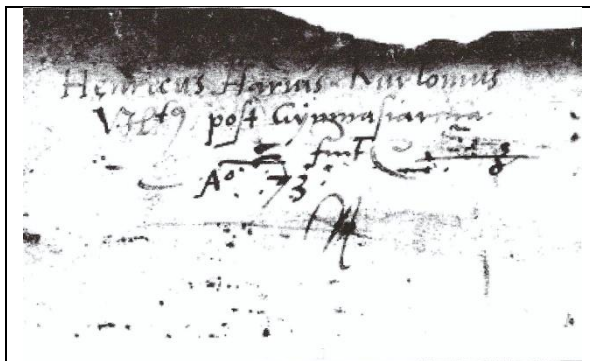
Van de ruim vijftien laatste jaren van Harius' leven is weinig bekend. Wel is duidelijk dat hij en zijn gezin niet metterwoon naar Gelderland terugkeren, ook al is daar

sinds 1581 de door Harius hooggeachte Leuvense hoogleraar Leoninus als kanse-
lier werkzaam. De onrustige en onveilige
situatie in het Gelderse, zeker ook in de
Graafschap Zutphen, zal daarbij zeker
hebben meegespeeld. In 1594/5 schrijven
de gedeputeerden van de Graafschap aan
het Gelderse Hof te Arnhem, dat het kwar-
tier, met uitzondering van de steden, meer
dan 14 jaar zo goed als onbewoond is ge-
weest en dat er niet één edelmanshuis of
bouwhof is, dat niet verbrand, vernield of
afgebroken is.³⁴ Als gevolg van oorlogs-
geweld kende ook de stad Zutphen onmis-
kenbare tekenen van massale uitwijking in
de periode 1583-1591. In het jaar 1591 is
de stad vrijwel geheel ontvolkt geraakt.³⁵
Van de dorpen Ruurlo, Steenderen en
Hummelo weten we dat op 5 juli 1586
landvoogd Leicester daarvan de algehele
ontruiming gelast: alle inwoners moesten
met have en goed vertrekken.³⁶
Evenmin is duidelijk waarmee Harius in
die periode de kost verdiende. Schrijf- en
dichtwerkzaamheden zijn uit die laatste
periode niet meer bekend. Mogelijk heeft
hij op een of andere manier bescherming
genoten of was hij in dienst van een voor-
aanstaande heer. Mogelijk moet daarbij
gedacht worden aan de hertog van Kleef,
voor wie hij een bruiloftsgedicht had ge-
schreven, en Adolph Scheisart van Mero-
de, heer in Born, waaraan hij zijn *Elegiae
heroicae* had opgedragen. Wellicht dat
verder onderzoek in vooral Duitse archie-
ven nog nadere gegevens aan het licht kan
brengen, maar een eerste, vluchtige ver-
kenning leverde niets op.

Het overlijden van Harius

Naar alle waarschijnlijkheid overleed Ha-
rius omstreeks 1599, ergens in Westfalen.
Hij is dan ongeveer 60 jaar oud. Nieske,
zijn weduwe, zal niet lang hebben gewacht
met haar terugkeer naar Gelderland. Samen
met een vijftal kinderen, een dochter en
vier zonen, was ze in ieder geval aan het
begin van het jaar 1600 weer in Zutphen
aanwezig.³⁷ Nieske ter Haar-van Os over-
lijdt in Zutphen ergens tussen februari

1601 en juni 1608. Haar oudste zoon, de
nog in Zutphen geboren Derck, is in 1572
als zuigeling in de armen van zijn moeder,
de stad Zutphen ontvlucht. De andere vier
kinderen, Berendjen, Garrit, Harmen en
Johan, zijn ergens in Westfalen geboren,
maar hiervan zijn nergens aantekeningen
gevonden. Johan is waarschijnlijk spoedig
na terugkeer in Zutphen overleden, want
van hem wordt verder geen levensteken
meer gevonden. Van de vier anderen
trouwt er een aantal met Zutphenaren. Be-
rendjen ter Haar met Maximiliaan Schil-
der, oorspronkelijk militair, later aannemer
van beroep; Derck ter Haar, die in Zutphen
een brouwerij begint, met Aaltjen van der
Heijden; Harmen ter Haar met Grietje Ger-
rits van Sonsbeek en Garrit ter Haar met
Aaltjen toe Water, dochter van de koster
van de Zutphense kerk. Het laatstgenoem-
de echtpaar heeft enkele jaren in Amstel-
veen gewoond. Alle vier trouwen ze met
leden van de gegoede burgerij, getuige ook
de vermelding van het laten opmaken van
huwelijkse voorwaarden. Van trouw aan de
katholieke kerk, zoals hun vader dat was,
blijkt later niets. Eerder lijkt het tegendeel
het geval, omdat er geregeld sprake is van
huwelijken met partners van duidelijk pro-
testantse huize (zoon van een dominee,
dochter van een koster etc.).
Vanwege het langdurige verblijf buiten
Gelre en de roerige tijden, heeft men in
Zutphen en Ruurlo waarschijnlijk gedacht
dat Harius en zijn gezin niet meer in leven
waren. Daardoor waren er eigendomscon-
flicten ontstaan, voornamelijk als gevolg
van verervingen van de bezittingen van
Harius in Ruurlo en van zijn vrouw in
Zutphen en Voorstonden, waarover door
hun kinderen, in het bijzonder door de in
Zutphen woonachtige echtparen Schilder-
ter Haar en Ter Haar-van der Heijden,
veelal namens hun broers en nazaten, lang-
durig is geprocedeerd.³⁸ Hiermee waren
niet uitsluitend bezit en eigendom, maar
ook niet onaanzienlijke sommen gelds
gemoeid. Alles wijst erop dat deze proces-
sen door de eisers zijn gewonnen.³⁹

Zijn geschriften

Een belangrijk deel van het werk van de dichter Harius is gepubliceerd. Gedeeltelijk gebeurde dat al tijdens zijn leven, in 1585, gedeeltelijk pas ver na zijn dood, in 1766 door Cannegieter. Helaas zijn de manuscripten die voor deze publicaties hebben gediend niet bekend. Wel zijn er enkele andere manuscripten van Harius overgeleverd die niet zijn gepubliceerd. Van een enkel werk kennen we alleen het bestaan. Een overzicht van de werken van Harius is in opgenomen. Ze zullen kort besproken worden.

De vroegste geschriften (in afgeronde vorm) zijn uit de Paderbornse tijd van Harius. Ze zijn niet gepubliceerd. Deels zijn het uitgebreide aantekeningen die hij over het Paderborner land maakte, deels zijn het verslagen van diverse met Salentin uitgevoerde onderzoeken. Verder maakte hij in Paderborn ook een lijst in dichtvorm van de Paderborner bisschoppen, geschreven bij de inhuldiging in 1578 van de nieuwe bisschop van Paderborn. Tenslotte schreef hij er ook nog een gedicht ter gelegenheid van het huwelijk van graaf Salentin, maar hiervan is geen exemplaar aangetroffen. Het bekendste werk van Harius is de *Tristia*, dat in 1766 door Cannegieter werd uitgegeven. Het manuscript, dat door Cannegieter in Dortmund werd aangetroffen en waarnaar hij de uitgave heeft gedaan, is niet meer bekend. De uitgave door Cannegieter bevat 89 gedichten verdeeld over een viertal hoofdstukken. Ze zijn waarschijnlijk in verschillende perioden tot stand gekomen. De indruk bestaat dat ze min of meer chronologisch zijn geordend.

De gedichten zijn echter niet gedateerd. Het boek begint met het uitmoorden van Zutphen in 1572, toen Harius mogelijk met dichten begon, tot aan de tijd dat het werk, al dan niet voltooid, werd beëindigd. Waarschijnlijk was dat omstreeks 1583. Immers, Cannegieter vermeldt in zijn inleiding dat in het manuscript een portret van Harius op 44-jarige leeftijd was voorzien.⁴⁰ Het laatste deel van het werk, en misschien zelfs wel het grootste deel, is vooral in de jaren na Paderborn tot stand gekomen.

Zijn gedichten

Van de 89 gedichten zijn 60 gedichten specifiek opgedragen aan personen. Ze kunnen in een aantal categorieën worden onderverdeeld en geven daarmee een nader inzicht in Harius' leven en de kring waar hij verkeerde. Een goed voorbeeld zijn de Leuvense studenten. Zij waren veelal aan de universiteit ingeschreven in de periode 1562 tot 1566 en geven daarmee een indicatie van Harius' eigen studietijd daar en de personen waarmee hij omging.⁴¹ Behalve studenten uit Leuven worden ook gedichten gewijd aan professoren daar en aan studenten uit Douai. Andere categorieën zijn familieleden, vorsten, collega-dichters (die zich eveneens van het Latijn en Grieks bedienen), katholieke religieuzen, Zutphenaren en vrienden. In latere hoofdstukken van dit boek zijn het veelal magistraten, edelen of burgers van Westfaalse steden tot wie hij zich richt. Vermeldenswaard is dat aan sommige personen meer gedichten zijn opgedragen. Het zijn Johan Bersworth, een Westfaals edelman uit Hüsten (3x), Caspar Kreijnck uit Zutphen (2x), Coenraad de Vendt, zijn oom (2x), Johannes Havinckhorst, dichter en professor te Keulen (2x), Johannes Praetorius, hoogleraar te Wittenberg en Altdorf (2x) en zijn medestudent en vermoedelijke zwager Adolph Holstein (2x). Eveneens is vermeldenswaard dat een vergelijking van de personen met degenen die met Leoninus correspondeerden een aantal dezelfde namen oplevert.⁴² Zeker zes personen uit de kring van Harius on-

derhouden evenals Harius zelf contact met Leoninus. Overigens bracht deze vergelijking een onbekende, aan Leoninus gerichte brief van Harius aan het licht. Deze helaas verloren gegane brief staat in de betreffende uitgave opgenomen onder de naam Harius Ruitonius, maar het is vrijwel zeker dat hiermee Harius Rurlonius bedoeld zal zijn.⁴³

Gevonden werken in Göttingen

De drie door ons in Göttingen aangetroffen gedrukte werken van Harius stammen uit 1585. Mogelijk is de vroegste daarvan een lijst en korte beschrijving van de Münsterse bisschoppen van de vroegste tijd tot dan toe. Dit gebeurde in dichtvorm. Het werk werd opgedragen aan Ernest, de toenmalige bisschop van Münster, en gedrukt door de in Keulen gevestigde Gerardus Campensis. Het woord vooraf is gedateerd op 6 juli 1585.

Het tweede werk is de verloren gewaande *Elegiae Heroicae*, eveneens gepubliceerd door de in Keulen gevestigde drukker Gerardus Campensis. Het werk is in deze vorm echter incompleet. Vooraf gaat een portret van Harius op 46-jarige leeftijd en een epigram over Harius, van de hand van Rutger Molanus. Daarna volgt een korte inleiding, gedagtekend op 15 juli 1585, waarbij het werk wordt opgedragen aan Adolf Scheisart de Merode, heer van Bornheim.⁴⁴ Tenslotte volgt het eigenlijke werk, maar dit blijft beperkt tot boek I. De vijf verzen of *elegia* die daarin zijn opgenomen, zijn gericht aan vorsten en wereldlijke gezagdragers, waaronder Philips II, koning van Spanje, en Hendrik III van Frankrijk. De verwachte vervolgboeken ontbreken. Het is de vraag of dat aan het gevonden exemplaar ligt of aan de uitgave die om onbekende redenen tot een boek beperkt is gebleven.

Het derde werk tenslotte is een omvangrijk bruiloftsgedicht of *epithalamion* op het huwelijk van Johan Willem, graaf van Gulik, Kleef en Berg, met Jacoba, dochter van prins Philibert van Baden. Dit huwelijk werd in juni 1585 gesloten. De uitgave van

het gedicht, gedateerd in 1585, zal rond die tijd zijn gebeurd, zij het niet in Keulen, maar in Dortmund bij de drukker Albertus Sart. Overigens was een van de gedichten in de *Tristia* gericht aan Johannes Bauermann, raad van graaf Johan Willem, en een ander aan Theodoor Graemimeus, die het bovengenoemde huwelijk ook heeft beschreven.⁴⁵

Slotbeschouwing

Ondanks de overgeleverde geschriften is het niet eenvoudig een indruk te krijgen en een beeld te schetsen van iemand die in een zo andere tijd heeft geleefd en die bovendien hoogst zelden iets over zichzelf en zijn naasten heeft geschreven. Ook van zijn tijdgenoten worden wij niet veel wijzer. Alleen Rutger Molanus, die hem wel persoonlijk gekend zal hebben, heeft, zoals gezegd, in de *Elegiae Heroicae* een beschrijving, in de vorm van een puntdicht, over hem gegeven. De Latijnse tekst is hieronder weergegeven:

Hæc est effigies Harij depicta Sicambri,
Qui meritò nomen nobile vatis habet:
Inter enim reliquos est hac ætate poetas:
Ut phœnix alias rarior inter aves.
Commodet ut multis, sibi non inglorius
author,
Carmina Phœbeo plena favore facit.
Ergo suum felix, doleat licet invidus,
ævum
Vivat, et adsueto pollice tentet ebur,
Cantet ovans, doctasque frequens concen-
tibus aures
Personet, et genio premia digna ferat.

Kort samengevat staat er dat Harius een edel en niet onbekend dichter is en dat hij een phoenix is temidden van andere 'hoge vogels'. Hij wordt aangemoedigd tot dichten en om anderen te doordringen van zijn harmonieuze gezangen, waarvoor hij beloningen zal ontvangen die zijn talent waardig zijn.

Zijdelings vermeldt Molanus de moeilijke omstandigheden waarin Harius verkeert.

Evenmin laat Harius veel van zijn voorkeuren of overtuiging blijken, zoals bijvoorbeeld zijn houding ten opzichte van de overheid. Sommigen verwijten hem daarom wel een zekere lafheid en benadrukken het trieste en sombere in Harius' gedichten. Of deze verwijten hout snijden valt te betwijfelen. In dit verband is het interessant de mening te lezen van een andere humanist en bekende tijdgenoot van Harius, de cartograaf Abraham Ortelius (1527-1598). Deze vlucht tijdens de Spaanse Furie vanuit Antwerpen naar Engeland en verblijft daar enige jaren in ballingschap. Ortelius onderschrijft het belang van diplomatie en neutraliteit in roerige en gevaarlijke tijden en adviseert zijn neef en oomzegger dat een wijs man maar beter kan zwijgen en persoonlijke meningen voor zich kan houden.⁴⁶ Wellicht heeft dit eveneens voor Harius gegolden, die immers vreemdeling en balling in Westfalen was en met vrouw en kinderen een armlastig en kwetsbaar leven leidde. Hij moest wel voorzichtig zijn zowel in zijn daden als zijn geschriften.

Uit zijn geschriften komt Harius naar voren als een goedgehartig en sociaal bewogen mens. Hij uit zich zelden –maar dan zorgzaam– over zijn echtgenote, kinderen en familie en troost hen die naasten hebben verloren. Kenmerkend hiervoor is zijn gedicht met opbeurende woorden gericht aan zijn zieke streekgenoot Everhardus van Heeckeren.⁴⁷ Anderzijds is hij zeer, soms overmatig, zorgelijk over het leven en de toekomst en lijkt hij weinig lichtpunten te zien in zijn, overigens door veel tegenspoed geplaagde leven. Zelfbeklag is hem niet vreemd. Het verbaast dan ook niet dat hij door sommigen als pessimistisch, zelfs defaitistisch en triest wordt gekarakteriseerd. Maar kan het anders bij iemand die over zijn eigen grafschrift schrijft?⁴⁸ Hij lijkt een stille, serieuze natuur te bezitten en het meest gelukkig als hij in vrede en rust kan schrijven, dichten en studeren. Zijn kritiek op het gedrag van militairen, vooral tegenover de onschuldige burgerbevolking, tekenen hem als vredelievend en

strijdbaarheid lijkt hem vreemd. Mogelijk voelt hij zich miskend zowel als jurist, leraar en dichter, want in geen van zijn betrekkingen heeft hij zich kunnen bewijzen of bekwamen en ze zijn telkens maar van korte duur. Tevens is hij standvastig en gezagsgetrouw hetgeen mag blijken uit zijn trouw aan het wereldlijke en kerkelijke gezag. Een niet gemakkelijke houding in een periode waarin deze beide aan heftige kritiek en grote veranderingen onderhevig zijn.

Wellicht wat ijdel, getuige het beoogd zelfportret in de *Tristia* en het zelfportret dat hij liet afdrukken in de *Elegia Heroica*. Op de laatste staat hij afgebeeld met twee attributen in zijn hand, een driehoek en een lauwerkrans, symbolen die staan voor geloof en dichtkunst.

Foto van de huidige Haar. Hier heeft Henricus Harius dus bijna vijf eeuwen geleden zijn eerste schreden gezet

Van hetgeen er over Harius reeds gepubliceerd is en bij dit aanvullend onderzoek bekend is geworden, komt Harius niet naar voren als een krachtige persoonlijkheid en evenmin als een man die zijn stempel op de geschiedenis heeft gedrukt. Door zijn aard en aanleg, maar ook vanwege zijn godsdienstige opvattingen, heeft hij gekozen voor een plaats tussen de coulissen en buiten het licht van de schijnwerpers. Toch genoot hij een goede opleiding, leefde hij

in een interessant tijdvak en onderhield contacten met mensen die wel als beslis-sers kunnen worden aangemerkt. Desal-niettemin is hij vergeten en het is jammer,

maar eigenlijk ook niet verwonderlijk, dat Ruurlo haar geletterde zoon uit het oog heeft verloren.⁴⁹

Noten:

³⁰ W. Segin, 'Das Gymnasium Salentinianum', in K. Honselmann, *Von der Domschule zum Gymnasium Theodoranum in Paderborn* (Paderborn 1962), 146-174.

³¹ H. J. Brandt en K. Hengst, *Die Bischöfe und Erzbischöfe von Paderborn* (Paderborn 1984), 214.

³² GA Zutphen, Rechterlijk archief, inv. nr. 495: Kentenissen (1574-1577), fol. 266-267.

³³ GA Zutphen, Rechterlijk archief, inv. nr. 495: Kentenissen (1574-1577), fol. 266-267. Derck Abbinck, burger van Zutphen, was een naaste van Anna van Os-Abbinck, mogelijk haar vader.

³⁴ Prop, *Lochem*, 105-106.

³⁵ Van Schaïk, 'Zutphen', 66.

³⁶ G. Prop, *Lochem: de historie van een kleine landstad* (Lochem 1958), 105.

³⁷ GA Zutphen, Rechterlijk archief, inv. nr. 495: Kentenissen (1574-1577), fol. 266, apostille d.d. 10/03/1600.

³⁸ RAG, ORA Scholtambt Zutphen nr.120, proces Schilder vs. Kremer (1606).

³⁹ Zo moesten Gerrit Willemszn. en zijn vrouw Rijksken Quinckelars, die aan de Abbincks is verwant, na een gerechtelijke uitspraak in 1608, het goed Abbinck ontruimen en verlaten en de eisers eveneens een schadevergoeding van 500 Carolus gulden betalen. Voor die tijd geen gering bedrag!. Zie GA Zutphen, Rechterlijk archief, inv. nr. 508: Kentenissen (1610-1612), fol.63-64.

⁴⁰ Zie blz. 19-20 van de inleiding van Cannegieter.

⁴¹ Reusens, Wilts en Schillings, *Marticule de l'Université de Louvain deel IV(1528-1569)* (Brussel 1961).

⁴² Roelink, *Elbertus Leoninus*, 19-21, 50, 132-134, 199, 249-251, 264, 271, 279.

⁴³ Roelink, *Elbertus Leoninus*, 21.

⁴⁴ *Deutsche Stammtafeln*, Die Herren von Merode Scheiffartschen Stammes zu Bornheim und Borgharen, Tafel 72.

⁴⁵ Liber IV, resp. Elegie 6 en 11.

⁴⁶ J. Wener, *Abraham Ortelius (1527-1577)* (Amsterdam 1998).

⁴⁷ Harius, *Tristium Libri*, Liber I, Elegie 10.

⁴⁸ Idem. Liber I, Elegie 6.

⁴⁹ Het onderzoek naar leven en werk van Harius beschouw ik nog niet als afgesloten. Met name de (kerkelijke) archieven uit Dortmund en Keulen alsmede familie archieven van een aantal katholieke, adellijke Duitse families, bieden nog een mogelijkheid om iets te weten te komen over met name de laatste levensjaren van Harius. Maar het zal duidelijk zijn: Harius geeft zijn geheimen niet gemakkelijk prijs.

Historische Vereniging Old Reurle :

opgericht 15 februari 1984

Voorzitter :	J.H. Holtslag, Stationsstraat 10c, 7261 AD Ruurlo Telefoon: 0573-453904 e-mail: jh.holtslag@hetnet.nl
Secretaris :	L.W. Besselink, Noorderweme 6, 7261 PX Ruurlo Telefoon: 0573-452376 e-mail: leobesselink@kpnplanet.nl
Penningmeester: Bankrekening:	J.H. Holtslag (zie boven) Rabo Achterhoek-Noord, Ruurlo, Rekeningnummer 3567.22.996 t.n.v. Historische Vereniging Old Reurle
Tweede voorzitter:	A.J. Kettelerij, Borculoseweg 62, 7261 BL Ruurlo Telefoon: 0573-452204 e-mail: kettelerijruurlo@hetnet.nl
Bestuursleden :	Mw. J. Schepers-Abbink, Stationsstraat 10 , 7261 AD Ruurlo Telefoon: 0573-452409 e-mail: arendjanschepers@hetnet.nl Mw. I. Hummelink-Klein Brinke, Strikkersteeg 11, 7261 RW Ruurlo Telefoon: 0573-453531 e-mail: b.hummelink@hetnet.nl J.W. Scholten, Haarskamp 64, 7261 ZD Ruurlo Telefoon : 0573-254931 e-mail: janwillem.scholten@hetnet.nl D. Chr. Weenk, Bekkenwal 2a, 7261 RG Ruurlo Telefoon: 0573-453774 e-mail: decewe@hetnet.nl
Organisatie jaarprogramma:	Mw. J. Schepers-Abbink., Mw. I. Hummelink-Klein Brinke
Cultuur-historie Berkelland :	J.W. Scholten
Archeologische Werkgroep Coördinator:	J.W. Bredewout, 't Rikkelder 38, 7261 BE Ruurlo Telefoon: 0573-450224 e-mail: j.w.bredewout@freeler.nl
Landbouwwerktuigen Coördinator	D.H. Klein Brinke, Kooiersdijk 2, 7261 RB Ruurlo Telefoon: 0573-452048 email: lireko@hetnet.nl
Redactie "Onder d'n Kroezeboom":	A.E. Banda, Dekkersweg 2, 7261 MC Ruurlo Telefoon: 0573-452212 e-mail: lou_banda@wanadoo.nl G.J. Glijnis, Willem Alexanderlaan 62, 7261 WJ Ruurlo Telefoon: 0573-453435 e-mail: gj.glijnis@12move.nl J. Oonk , Jutepad 6, 7021 NP Zelhem Telefoon: 0314-625316 e-mail: info@janoonk.nl
Verspreiding Kroezeboom:	mw. J. Schepers-Abbink
Internetsite :	www.oldreurle.nl
Contributie per seizoen :	€ 14,00 persoonlijk lid, € 21,00 voor echtparen Registratie bij Kamer van Koophandel te Arnhem, inschrijfnummer 40103401 Het kwartaalblad Onder d'n Kroezeboom is ingeschreven onder nummer ISSN 0929-919X

